

ELS COMTATS D'OSONA I MANRESA¹

L'Institut d'Estudis Catalans ha editat el volum IV de la col·lecció «Catalunya Carolíngia», dedicat als comtats d'Osona i de Manresa. Aquesta nova obra iniciada per Ramon d'Abadal per encàrrec de l'Institut l'any 1920, ha estat finalment elaborada a cura de Ramon Ordeig i Mata sota la direcció dels professors Josep M. Font Rius i Anscari M. Mundó.

En el prefaci el mateix Mundó ens explica la llarga i accidentada història d'aquest projecte que ara veu la llum en aquest volum de la col·lecció esmentada, després de la publicació el 1955 de l'anterior volum dedicat als comtats de Pallars i Ribagorça. En l'edició actual es recopilen i transcriuen 1.882 documents dels segles IX i X, repartits en 3 toms (el primer, de l'1 al 698; el segon, del 699 al 1478, i el tercer, del 1479 al 1873); i hom destaca que es tracta d'un fons documental extraordinari i amb una riquesa informativa poc habitual per a l'època a la qual pertany.

Un fons que es refereix a una regió històrica politicoadministrativa d'uns 2.500 km² compresa pels dos comtats històrics d'Osona i de Manresa constituïts ja en època carolíngia, i que està datat entre els anys 880 i 1000, un període en què, d'altra banda, no tenien casa comtal pròpia, perquè el titular ja ho era el comte de Barcelona.

Ramon Ordeig fa la introducció d'aquesta obra; en una primera part en fa una projecció històrica i geogràfica tot destacant entre d'altres aspectes: d'una banda, que el primer document que es publica (registre) de l'any 880 ja es refereix al comtat d'Osona (posteriorment també Ausona) coincidint històricament amb la restauració del comtat i la fundació del monestir de Ripoll; i d'altra, que el comtat de Manresa no se cita fins a l'any 908.

Dos comtats que malgrat tot, d'acord amb d'Abadal, i ara segons Ordeig,

1. A cura de Ramon Ordeig i Mata, Institut d'Estudis Catalans, Barcelona, 1999, col·l. «Catalunya Carolíngia», IV, 1.563 p., 3 t.

deben ser el mateix; és a dir, el comtat de Manresa seria pròpiament la prolongació ponentina del d'Osona, i la seva denominació tindria un sentit geogràfic, no polític. Pel que fa als seus límits, coincideixen amb els del bisbat de Vic, confirmats pel papa Benet VII l'any 978; l'autor en tot cas descriu els límits del comtat tot referint-se a llocs, parròquies i castells sobre els quals s'ha discutit la pertinença al mateix comtat o als comtats veïns de Cerdanya i de Besalú, o entre els bisbats de Vic i d'Urgell.

A continuació es descriuen els *elements d'informació*, com es diu segons la terminologia adoptada pel mateix d'Abadal en el volum tercer d'aquesta col·lecció. Es fa referència als elements historiogràfics utilitzats en aquesta obra, començant pels episcopologis vigatans des del segle XVI; a més es tenen en compte altres obres històriques dels segles XVII al XX relatives als comtes de Barcelona i al Principat de Catalunya, als monestirs de Montserrat, de Ripoll i de Casserres, etc. Menció a part mereixen per a l'autor: el volum 28 de l'*España Sagrada* del pare Flórez; les obres manuscrites de Jaume Caresmar que va aplegar fins a 25 volums de documents copiats de diferents arxius (la majoria ja perduts), i la de Jaume Pasqual, sota el títol de *Sacra Cataloniae antiquitatis monumenta* (anterior a 1804); el *Diario de los viajes hechos en Cataluña*, de Francisco de Zamora, de 1789 i publicat el 1973, i el projecte inacabat del mateix autor d'una història monumental de Montserrat, tot i que un dels seus col·laboradors, el pare B. Ribas, va publicar finalment la *Història de Montserrat* situada en el període 888-1258 (reeditada el 1990); el *Viage literario a las Iglesias de España*, del pare J. Villanueva, publicat entre 1803 i 1852, que s'ocupa del bisbat de Vic en els volums 6è, 7è i part del 8è; els nombrosos opuscles històrics del canonge i arxiver de la catedral de Vic, J. Ripoll, publicats entre els anys 1813 i 1843; l'obra de l'arxiver reial Pròsper de Bofarull dedicada a *Los condes de Barcelona*, de 1836; els estudis del mateix R. d'Abadal, ell mateix vigatà, especialment les dedicades a l'església i al territori de Vic d'entre 1927 i 1989 (ja traspasat); les obres sobre el bisbat de Vic i el monestir de Ripoll, entre d'altres, d'E. Junyent, publicades entre 1933 i 1996 (després de la seva mort); el *Liber Feudorum Maior*, de F. Miquel Rosell, de 1945-1947, i un llarg etcètera de treballs i estudis sobre el comtat d'Osona i el bisbat de Vic apareguts fins als nostres dies.

El segon element informatiu són les fonts diplomàtiques, on es distingeixen diversos arxius; l'autor fa una ressenya històrica completa de cadascun dels arxius que se citen, en particular els que pertanyien a monestirs que van sofrir especialment les desfetes i els saqueigs resultants de les guerres i dels conflictes politicoreligiosos del segle XIX. Ordeig intenta reconstruir aquells arxius amb els fons documentals que devien posseir, amb dades sobre la seva organització i la documentació més o menys coneguda (pergamins, cartorals, còdexs, etc.), sem-

pre a partir de diverses fonts i dades donades per testimonis escrits i documentals dels segles XVI al XIX (a la primeria, pocs anys abans de l'ocupació francesa). Així doncs, es fa referència als arxius següents: el Capitular i l'Episcopal de Vic, els més importants amb 643 documents dels segles IX i X (272 dels quals es van recollir en un cartoral vers l'any 1217); el del monestir de Ripoll, del qual malauradament sols s'han pogut consultar, entre d'altres, els còdexs existents a l'Arxiu de la Corona d'Aragó (ACA) i altres documents dels segles IX i X que havien estat copiats, com el llarg centenar transcrit el segle XVII pel monjo Guillem Costa, que actualment formen un quadern que es troba a la Biblioteca Nacional de París; el del monestir de Sant Joan de les Abadesses, una part del qual, la més antiga, es troba dipositat en l'antic Arxiu Reial de Barcelona des de 1610 (el monestir es va extingir el 1592); el del monestir de Sant Pere de Casserres, també extingit al segle XVI, els documents conservats del qual es troben a l'ACA; del monestir de Sant Benet del Bages, dels quals es transcriuen i sobretot se citen 541 documents dels segles IX i X, bé que de molts sols es tenen notícia i d'altres s'han salvat de la destrucció perquè s'havien repartit entre diferents famílies de la zona, dels quals una part ha fet cap a l'Arxiu Reial de Barcelona i uns altres a l'Arxiu Municipal de Manresa; del monestir de Santa Cecília de Montserrat, integrat en el de Montserrat (el cenobi de Santa Cecília va ser unit el 1539), però aquest arxiu pràcticament va desaparèixer al segle XIX i els pocs documents que es van salvar (108) avui es troben a l'ACA i a l'actual Arxiu de Montserrat (sols tres del segle X); d'altres arxius com els parroquials de Sant Andreu de Tona, Santa Maria de Lluçà, Santa Maria de Manlleu o Santa Maria de Moià; el vescomtal d'Osona després dels vescomtes de Cardona, avui integrat a l'Arxiu Ducal de Medinaceli, i els d'alguns casals i masos, així com l'Arxiu Històric dels Franciscans de Catalunya i l'arxiu monàstic de Sant Pere de les Puelles.

A més de tot això, Ordeig també llista una sèrie de documents manifestament falsos procedents dels arxius de Vic, Ripoll, Sant Joan de les Abadesses i Santa Cecília de Montserrat; tots referents a diversos drets econòmics i territorials de l'autoritat respectiva, elaborats, sembla ser, en raó de diferents conflictes suscitats en cada moment històric i per a defensar millor els interessos corresponents. A vegades, la falsificació s'acredita en acurar el document en qüestió amb altres versions localitzades, o en examinar-ne el contingut diplomàtic o el clausulat utilitzat, diferent del propi de l'època, etc.

A més d'aquest ampli estudi introductori d'Ordeig, s'inclou una nota sobre la grafia dels noms propis que apareixen en la documentació que es publica, elaborada pel doctor Anscari M. Mundó. L'autor es refereix als més de divuit mil esments de persones en la documentació que es publica, i remarca la dificultat per a reduir-los o adaptar-los al català modern; destaca la tasca realitzada

en aquest aspecte per la senyora Núria Aramon, i enumera els criteris fixats per a aquesta edició.

A continuació ve la nota introductòria, en la qual s'assenyala la localització dels documents que es publiquen. D'aquesta manera, dels 1.882 documents transcrits, 1.300 provenen: 619 (un terç), gairebé tots originals, dels fons de la catedral de Vic; del mateix arxiu n'hi ha un centenar i mig aproximat de registres de documents del monestir de Ripoll que també es recullen en aquesta edició; una altra remesa de 246 documents, també quasi tots originals, són dels fons de Sant Benet de Bages, avui a l'arxiu del monestir de Montserrat; i un tercer lot és el de la Cancelleria Reial de l'ACA, d'on provenen 154 documents, sobretot de Sant Joan de les Abadesses, 18 que serien de Santa Cecília de Montserrat, i uns quants altres, prop d'un centenar de registres (avui perduts) dels monestirs de Sant Benet de Bages i Sant Pere de Casserres.

A més s'hi afegeixen uns 202 documents conservats per mitjà de còpies del monestir de Sant Benet de Bages que es guarden al mateix Institut d'Estudis Catalans (Secció Històrico-Arqueològica). Igualment es publiquen 16 pergamins de la Biblioteca de Catalunya, més un centenar de registres; 8 pergamins que es guarden al monestir de Sant Joan de les Abadesses i un centenar més de registres; 25 pergamins de l'arxiu de la catedral de Barcelona; 6 pergamins de l'Arxiu de la Ciutat de Manresa (provinents del monestir de Sant Benet de Bages); 8 còpies existents a l'Arxiu de la Real Academia de la Historia, a Madrid; 6 còpies que es troben en la Biblioteca Nacional de París; 7 originals de l'Arxiu Ducal de Medinaceli, a Sevilla, i 42 registres de documents del monestir de Casserres (extrets del registre de l'Arxiu Històric Comarcal d'Osona). La resta, com s'explica, té una procedència molt diversa, des d'antigues edicions documentals o arxius privats, que s'indiquen en cada cas.

També s'indica que bona part dels documents aplegats en aquesta edició ja havien estat publicats en obres compilatòries, algunes del segle XVII i fins als nostres dies. S'al·ludeix a obres com la de Baluze (la *Marca hispanica*), i autors que ja hem citat com Ripoll, Villanueva, Flórez, i altres contemporanis com F. Monsalvatje, F. Udina Martorell, F. Miquel, E. Junyent, etc. Els documents i registres fins ara inèdits sumen 387 textos.

Finalment a la pàgina 63 del volum s'inicia el diplomatari amb el registre d'un document datat el 2 de desembre de 880 relatiu a la donació feta a l'església del monestir de Ripoll i d'altres que cita el prevere Ariülf (per a la salvació de la seva ànima i de les dels seus pares), de la tercera part que tenia en les viles que s'indiquen a la vall de Brocà.

Tots els documents van precedits d'un registre en què se'n resumeix directament el contingut i s'assenyala la data. Segueix després un apartat en què s'in-

dica la font (manuscrita o d'un altre tipus)i, si hi és, l'edició corresponent, i en tercer lloc, si n'hi ha, els registres i extrets; a continuació s'inclou el document, si n'hi ha i està localitzat.

En el tercer tom, un cop acabat el diplomatar, s'inclouen tres mapes dels comtats d'Osona i Manresa elaborats per Jordi Bolós i Víctor Hurtado: un els situa dins el conjunt dels comtats carolingis; un altre reflecteix tots els castells, molt nombrosos en aquestes terres de frontera i de repoblació en el període que ens ocupa; i un tercer es dedica a localitzar els llocs de poblament, les parròquies i els monestirs esmentats als documents. Aquest tercer mapa encara es divideix en quatre fulls per a poder-los presentar en una escala més detallada.

A continuació es publica un extens índex alfabètic de noms preparat per Rafel Ginebra i el mateix Ramon Ordeig (p. 1357-1563), on s'inclouen tots els mots toponímics, onomàstics i els comuns més importants, que s'assenyalen pel seu interès diplomàtic, jurídic o històric. Cada tipus es distingeix per la grafia utilitzada.

Una obra monumental, doncs, fruit de molts anys de recerca per a localitzar els fons documentals que es publiquen; fonamental per a l'estudi i per al coneixement històric del nostre país, que assegura la continuïtat del treball ingent iniciat per Ramon d'Abadal ja l'any 1911 reunint els diplomes carolingis que es van publicar en aquesta col·lecció, i que ara cristal·litza en un quart volum i en una magnífica edició a cura de Ramon Ordeig i sota la direcció magistral dels professors Josep M. Font i Rius i Anscari M. Mundó.

Josep Serrano Daura
Universitat Internacional de Catalunya